

Interessante vangsten van Hymenoptera-Aculeata voornamelijk in 1976 en 1977 in Nederland en België

door

Br. V. LEFEBER

ABSTRACT. — Interesting Hymenoptera Aculeata, mostly caught in 1976 and 1977 in the Netherlands and (marked with an asterisk) in the adjacent parts of Belgium, are enumerated.

Het seizoen 1976 was warm, zonnig en droog, misschien té warm voor vele soorten. Het seizoen 1977 was over het algemeen uitgesproken slecht. Mij viel vooral op, dat ik in beide jaren erg weinig dieren aantrof op de bodem. Ik neem aan, dat de bovenlaag in 1976 te heet was en in 1977 te koud.

Vangsten in België zijn aangeduid met een sterretje (*).

Achter de vindplaats geef ik weer de code van de E.I.S. (U.T.M.-grid), maar ik doe dat slechts éénmaal.

Enkele moeilijke determinaties werden verricht door de heren J. Leclercq (Gembloux-België), W. Linsenmaier (Ebikon-Schweiz), J. P. van Lith (Rotterdam), A. K. Merisuo (Turku-Finland), M. Schwarz (Freindorf-Österreich), H. Teunissen (Oss), K. Vegter (Emmen), R. Wahis (Chaufontaine-Belgique), H. Wolf (Plettenberg-B.R.D.) en E. Valkeila (Hämeenlinna-Finland). Aan hen mijn oprechte dank.

APOIDEA

Hylaeus (Prosopis) cornuta (Curtis). In het centrum van Maastricht, terrein „De Bossche Fronten” (FS.83), ving ik op 14.VIII.1977 twee ♀ van deze soort, één op *Solidago* en één op *Hera-cleum*. Dat betekende een nieuwe soort voor onze fauna. Het ♀ van deze soort heeft een opvallend hoorntje op het voorhoofd. In België is *cornuta* drie maal in de vorige eeuw aangetroffen; bovendien ving J. Petit in 1974 een copula te *Wonck (FS.82).

Colletes marginatus Smith. Van deze typische duinsoort ving ik een ♂ en een hele serie ♀ in juli 1976 en 1977 op de Maasduintjes bij Aayen in Noord Limburg (KC.91). De meeste ♀ vlogen op *Rubus*, het ♂ op *Thymus*. Gelijktijdig vlogen er op deze vindplaats ook een aantal *Epeolus*-exemplaren en ik dacht toen meteen aan de overigens dubieuze soort *E. marginatus* Bischoff, maar ofschoon de dieren van deze serie wel kleiner van formaat zijn dan een normale *E. cruciger* Panzer, zijn er verder geen verschillen waarneembaar. Wel deelde de heer Van Lith mij mee, dat hij een exemplaar van *E. marginatus* op Walcheren had gevangen in juni 1976.

Andrena falsifica Perkins. Van deze min of meer boreale soort werden in mijn collectie twee exemplaren ontdekt door de heer H. Teunissen: een ♀ van Bemelen (FS.93) van 20.V.1972 en een ♂ van de *Mechelse Heide (FS.85), 21.V.1975, op *Potentilla*. In Drenthe en in *Hoog België is de soort niet ongewoon.

Dufourea inermis (Nylander). Ik ving 11.VIII.1976 drie ♀ te *Waterschei (FS.75) op *Campanula*. In Nederland is een tiental vindplaatsen bekend; uit België is de soort slechts opgegeven van *Eben (FS.82), 1927; *Kalmthout (FS.09), 1879 en *Notre-Dame-au-Bois (FS.02), 1884.

De heer K. Vegter vond in mijn *Sphecodes*-collectie de volgende meer zeldzame soorten:

S. longulus Hagens. Van deze soort, die voor zeldzaam doorgaat, heb ik 33♂ en 44♀ in mijn collectie. Het grootste deel is gevangen in Zuid Limburg en het aangrenzende Belgische gebied: FS.82, FS.83, FS.93, FS.94, FS.74, FS.75, FS.85, FS.86, FS.92, GS.02 en GS.04. Verder is een tiental gevangen in de duinstreek tussen Castricum en Valkenisse: FU.00, FT.09, FU.12, ET.97 en ET.30. Tot slot een enkel exemplaar van Venlo (LB.09), Grathem (FS.97), Rilland (ES.89), Griete (ES.68), Bergen op Zoom (ES.90), 's-Graveland (FT.49), Buitenveldert (FT.29), Schaarsbergen (FT.96) en Montferland (LC.15).

S. rubicundus Hagens. Ik ving een ♀ te Mheer (FS.92) op 7.VI.1965.

S. spinulosus Hagens. Br. Arnoud ving een ♀ te Heerlen (GS.04) op 20.VI.1953 en ik ving twee ♀ op de Wrakelberg (GS.03) op 30.V.1966 en 28.V.1967.

S. scabricollis Wesmael. Ik ving slechts één ♂ te *Genk (FS.74) op 15.IX.1974.

Epeoloides coecutiens Fabricius. Ook deze soort, parasiet bij *Macropis europaea* Warncke en *M. fulvipes* (Fabricius), is uit België heel zelden gemeld: *Genk, *Brussel (FS.03) en *Virton (FQ.89), alle in de vorige eeuw. Bovendien is tenminste de laatste vindplaats verwoest. Ik ving drie ♀ te *Opoeteren (FS.85) op 2.VII.1976, vliegend langs de oever van de Boschbeek.

Nomada armata Herrich-Schäffer vloog in juni 1977 in aantal te Wahlwiller (GS.03) langs een steile lösswand en op hoge gele Composieten. Merkwaardig genoeg vloog de gastheer *Andrena hattorfiana* Fabricius toen nog niet. Toen daarentegen in juli massa's exemplaren van *A. hattorfiana* rondvlogen, was er geen *N. armata* meer te zien.

N. conjungens Herrich-Schäffer. In mei 1977 vloog een aantal ♀ op een zonnige helling ten westen van het Kannerbos en langs het *Albertkanaal (beide FS.83). Ik ving er geen ♂ en dacht daarvoor te laat te zijn, maar B. van Aartsen ving een ♂ te Kunrade (GS.03) op 13.VI.1977 op *Aegopodium*. In het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie bevindt zich nog een ♀ van deze soort, gevangen te Valkenburg (FS.93), 22.V.1950, ex collectie-Everts, det. Van Lith en een ♂ van het Encibos (FS.83), 22.V.1950, gevangen door de Leidse biologen, det. G. Schulten. De soort is een parasiet van *Andrena fulvago* (Christ) en *A. proxima* (Kirby). De eerste is in die omgeving meermalen door mij gevangen, de tweede een enkele maal.

N. distinguenda Morawitz. Een ♀ hiervan ving ik in Maastricht (FS.83) op 21.VI.1977. Twee ♀ werden gevangen te Echt (FS.96) door J. Petit en G. van der Zanden op 14.VIII.1960.

N. flavoguttata (Kirby). Te *Kelmis (KB.92) ving ik op 17.V.1975 een ♂ met een geheel geel labrum. Ook J. Petit bezit een dergelijk exemplaar van *Robertville (KA.99). Deze laatste drie *Nomada*-determinaties werden bevestigd door M. Schwarz.

Osmia spinulosa (Kirby) trof ik te Wahlwiller (GS.03) aan: twee ♂ op 10.VI en 23.VII.1977, beide op *Hieracium pilosella* L.

Megachile analis Nylander. Van Aartsen ving in het Land van Saeftinge (ES.88) een ♂ op 12.VII.1977. Dit is wel een erg merkwaardige vangst omdat deze soort op vochtige heideterreinen thuishoort en daar op *Erica* vliegt. Wel zijn er enkele kleine verschillen. Het exemplaar van Saeftinge heeft een brede zwarte haarband dwars over het mesonotum, de kaken zijn geheel zwart, het uiteinde en de binnenzijde van de voorschenen zijn geheel donker en ook de bovenlip is geheel zwart.

VESPIDAE

Stenodynerus xanthomelas (Herrich-Schäffer). Mijn eerste exemplaar van deze soort ving ik te *Opoeteren, een ♀, 4.VIII.1976 op *Frangula*, det. Van Lith. Een jaar later op 4.VIII.1977 ving ik mijn eerste ♂ te *Gruitrode (FS.86) op een dode berkestam. Deze soort was in België slechts gemeld van *, „Entre-Sambre-et-Meuse” (FR.28).

Allodynerus delphinalis (Giraud). Ik ving een ♂ op *Rubus*, 21.VII.1976 en een ♂ op *Frangula*, 23.VII.1976; tevens kweekte ik ook een ♂ van dezelfde soort uit een *Rubus*-stengel. Later bleken er ook nog twee ♀ verdroogd in diezelfde stengel te zitten. Al deze exemplaren waren afkomstig van de Maasduintjes bij Aayen.

A. rossii (Lepeletier), die bekend staat als een bewoner van dood hout, bleek in de winter van 1975-1976 de bewoner van een tonkin-stengel in een Faberkastje dat ik geplaatst had op de St.-Pietersberg (FS.83).

Ancistrocerus ichneumonideus (Ratzeburg). Van deze zeldzame soort, die opvalt door de oranje poten, werd door Van Aartsen op 10.VII.1977 een ♀ gevangen op de Oldebroekse hei (FU.91). De soort nestelt in verlaten harsgallen. Dit is voor ons land de noordelijkste van de negen vindplaatsen en voor zover mij bekend de eerste vangst na Deurne (FT.90) in 1948.

TIPHIIDAE

Tiphia minuta Linden. Een grote serie werd door Van Aartsen in juni 1976 gevangen te Nunspeet en Hulshorst (beide FU.80); bovendien ving hij een ♀ te Delden (LC.49) op 1.VII.1977 en

een ♂ in Montferland (LC.05) op 3.VII.1977. Van de variëteit *polita* Costa werd door de heer S. van Ooststroom een ♀ gevangen te Oegstgeest-Oude Poelgeest (ET.98) op 15.VI.1944.

CHRYSIDIDAE

Cleptes splendens Fabricius is door mij in 1972 gemeld met de opmerking dat ik deze naam beschouwde als een synoniem van *C. semiauratus* Linnaeus. Dit blijkt echter niet het geval te zijn. Linsenmaier (1959) noemt enkele verschillen tussen beide soorten, al twijfelt hij zelf aan deze „fragliche” soort. Toch determineerde hij de vangst van Valkenswaard (FS.68) als *C. splendens* en enkele andere van mijn dieren als *C. semiauratus*.

Chrysis ruddii Shuckard trof ik voor de eerste maal aan te *Kelmis op 7.VI.1975. Het ♂ vloog daar rond boven het zand. In Nederland is deze soort na de oorlog slechts gemeld van Cadzand (ES.28) en Emmen (LD.65); in België ken ik slechts een heel oude opgave van *Gent (ES.55).

Notozus sanzii Gogorza. Het ♀ van Schinveld, dat ik eerder onder deze soortnaam meldde (Lefeber, 1971), wordt door Linsenmaier beschouwd als een gewone *N. constrictus* Förster. Daarentegen werd het ♂ van *N. constrictus*, dat ik eerder meldde van de Biesbosch (FT.23) (Lefeber, 1975), door Linsenmaier gedetermineerd als *N. sanzii*. Dit laatste dier werd gevangen door Van Aartsen.

N. panzeri coeruleus Förster werd door mij gevangen te Horn (GS.07): een ♂ op 21.VII.1969, det. Linsenmaier.

Omalus bidentulus (Lepelletier): een ♀ van de Bossche Fronten te Maastricht, 17.VIII.1977 op *Eupatorium*. Dit voormalig militaire terrein wordt wel erg interessant, want ook de volgende soort komt er voor:

Hedychridium coriaceum (Dahlbom). Van deze zandbewoner trof ik een ♀ aan op een van de oude muren op 17.VIII.1977. Jammer dat men begonnen is met de „restauratie” van de vestingwerken. Daardoor wordt de rijke begroeiing totaal vernield en de oude muren verliezen hun natuurwetenschappelijke waarde.

H. integrum (Dahlbom). Ik trof een ♀ aan in het Heemskerkerduin (FU.01) op 18.VII.1977 en een ♂ en ♀ te Laren NH (FT.59) op 12.VII.1977.

H. roseum (Rossi). Van deze zeldzame soort ving Van Aartsen een ♂ in Montferland op 7.VII.1977, in gezelschap van een ♂ van de waarschijnlijke gastheer *Astata minor* Kohl.

Holopyga ovata Dahlbom kwam ik voor het eerst tegen op de Larense hei (FT.59), een ♂ op 12.VII.1977. Alleen in het Mantingerveld (LD.35) is de soort in de laatste decennia nog gemeld door Vegter.

POMPILIDAE

Priocnemis gracilis Haupt. Van deze zandbewoner trof ik een ♀ te *Kotem (FS.95) aan de Maasoever tegenover Stein, 28.VII.1977 op *Daucus*, det. Wahis.

P. cordivalvata Haupt. Te Nunspeet werden door Van Aartsen twee ♂ gevangen op 28.-VIII.1976, det. Wahis en Wolf.

Arachnospila abnormis (Dahlbom). Van Ooststroom ving te Laag Soeren (KC.97) een ♂ op 21.VIII.1941, det. Wahis, 1977. Ook een vangst van mijzelf te Helenaveen (GS.09) op 31.VII.1970, bleek een ♂ van deze soort te zijn, det. Wahis.

A. virgilabnormis Wolf blijkt al eerder gevangen te zijn dan mijn ontdekking in 1975 deed vermoeden (Lefeber, 1976). In het Natuurhistorisch Museum te Maastricht bevinden zich twee ♂ van deze soort: Horn, 4.VIII.1949 en Haelen (GS.08), leg. H. Sanders, die ze had gedetermineerd als *A. abnormis*. Wahis bracht de correctie aan.

A. fuscomarginata (Thomson): een ♂ op de Maasduintjes, 5.VII.1977 op *Frangula*, det. Wahis.

Evagetes proximus (Dahlbom): een ♀ op dezelfde Maasduintjes op 1.IX.1977. Deze soort had ik nog slechts eenmaal ontmoet en wel in Meyendel (ET.97). In mijn jeugdig enthousiasme heb ik dat dier indertijd in de Meyendel-collectie geplaatst. Het was een ♀ van 31.VII.1957. Later bleek de soort daar niet zo ongewoon, want in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie bevinden zich nu zes ♂ en een ♀, verzameld door C. van Heyningen en Ph. Pronk tussen 13.V en

15.IX.1962 tot 1965. Pronk ving bovendien nog een ♀ te Formerum (FV.82) op 7.VII.1967. Ook de vangst van een ♂ te Bilthoven (FT.57) op 7.VII.1942 door G. van Rossem is nog niet gepubliceerd; alle det. Wahis.

Agenioideus cincitellus (Spinola) is in Zuid Limburg een heel gewone soort op oude muren en mergelwanden, maar in 1976 kweekte ik een ♂ uit een weipaaltje te *Roelenge (FS.82).

A. sericeus Linden is een van de vele zeldzame soorten in de Bossche Fronten te Maastricht. Ik ving er een ♂ op 30.VI.1976 en twee ♀ op 26.VIII.1977; alle op een oude muur. Dit is de zesde vindplaats in Limburg. Buiten deze provincie is de soort nooit waargenomen.

Aporinellus sexmaculatus Spinola was vroeger in de duinen geen zeldzaamheid. Ik ving bij Vogelzang (FT.09) een ♀ op 17.VII.1976.

Aporus femoralis Dahlbom, die volgens Wahis weer *A. unicolor* Spinola moet heten (de publicatie is op komst), was in deze jaren weer bijzonder talrijk in de Bossche Fronten, te Wahlwiller en op de *Belgische St.-Pietersberg (FS.82) tussen 23.VII en 29.VIII. Ik ving alle ♀ op *Daucus*, de ♂ ook op *Heracleum*.

Homonotus sanguinolentus (Fabricius). Te Hulshorst werd door Van Aartsen een ♀ gevangen op 8.VII.1977, dat ik eerst niet als zodanig herkende, omdat het geheel zwart was. Het bleek de noordelijke vorm te zijn, die ik in geen van onze collecties nog had ontmoet. Al onze dieren behoren tot de zuidelijke vorm die een roodbruine thorax heeft (Wolf, 1972).

Dipogon hircanum (Fabricius) (= *Deuterozenia intermedia* Dahlbom, s. Wilcke, 1943) had ik slechts eenmaal in handen gehad: een ♀ van Otterlo (FT.97), op 28.VIII.1967 gevangen door Van Aartsen. Hij ving op dezelfde plaats weer een ♀ op 14.IX.1977. De soort is slechts met zekerheid bekend van Bennekom (FT.86), Vught (FT.52), Meyendel, Blijenbeek (KC.92) en Emmen (LD.65).

SPHECIDAE

Astata stigma (Panzer). In de Drunense Duinen (FT.42) ving ik op 16.VII.1977 een gynandromorfisch exemplaar. De rechter antenne, de poten en het abdomen zijn mannelijk. De genitaliën worden nog onderzocht.

A. pinguis (Dahlbom). Van Aartsen ving de eerste Zeeuwse exemplaren: Zuidsloe (ET.40), vier ♀ op 21.VII.1977.

A. minor Kohl. In een van de leemkuilen te Venlo ving ik een zeer groot ♂ op 11.VIII.1977. Zie ook bij *Hedychridium roseum*.

Dinetus pictus (Fabricius) had ik nog nooit ontmoet. Vroeger moet de soort veel gewoner geweest zijn, gezien de series in sommige oude collecties. Ik ving een ♀, samen met de vorige soort in één klap van mijn net.

Dienoplus tumidus (Panzer) kwam in grote aantallen voor op de hei tussen Nunspeet en Hulshorst. Van Aartsen ving daar de ♂ tussen 11.VI en 24.IX.1976 en 1977; de ♀ tussen 11.VI en 6.IX.1976 en 1977.

D. lunatus (Dahlbom) vloog daar in dezelfde periode eveneens. Verder vermeld ik de volgende nieuwe vindplaatsen: te Brunssum (GS.04) een ♀ op 23.VII.1977; te Zuidsloe enkele paartjes op 6.VII.1977 door Van Aartsen, en Valkenisse (ET.30) enkele paartjes op 23.VII.1977, eveneens door Van Aartsen. Interessant was een zeer late vangst van een ♀ te *Winterslag (FS.74) op 20.X.1977 met een cicade als prooi.

Nysson dimidiatus Jurine vloog te Nunspeet/Hulshorst samen met de beide vorige soorten. Bovendien ving Van Aartsen twee ♂ te Ginkel (FT.86) op 7 en 14.VI.1976 en een ♀ te Wezep (GU.01) op 5.VIII.1976.

Alysson spinosus (Panzer) (= *bimaculatus* (Panzer)) was slechts eenmaal in Zuid Limburg gemeld, te Schaesberg. Ik ving een ♀ op de Brunsummer heide op 23.VII.1977.

Passaloecus borealis Dahlbom is in Nederland al op 16 vindplaatsen aangetroffen. Uit België zijn nooit vangsten gemeld. Ik kweekte een ♂ uit een wilgestronk te *Gruitrode in 1977, det. Merisuo.

Psenulus brevitaris Merisuo. Ik kweekte een ♀ uit een weipaaltje te St. Pieter (FS.83) in 1977 en twee ♀ uit een wilgestronk te *Vroenhoven (FS.83) in 1977, det. Merisuo.

Over die kweek van Vroenhoven kreeg ik een enthousiaste brief van Merisuo, omdat de ♀ uit de kweek *P. brevitarsis* bleken te zijn, terwijl de drie ♂ uit dezelfde stronk *P. pallipes* (Panzer) waren. Dit zou de mening van Lomholdt, 1975 kunnen staven, die *P. brevitarsis* hoogstens als een variëteit van *P. pallipes* wil beschouwen.

Pemphredon wesmaeli Morawitz werd buitgemaakt te Helden (KB.99), een ♂ op 17.VI.1976, det. Valkeila.

P. mortifer Valkeila. Weer zijn enkele nieuwe vindplaatsen bekend geworden: Lintelo (LC.25), een ♀ op 15.VII.1976 en een ♀ te Vogelenzang (FT.09) op 17.VIII.1976. Verder ving Van Aartsen een ♂ te Holten (LC.29) op 12.VII.1974, alle det. Valkeila.

Mimumesa sibiricana Bohart (= *sibicica* Gussakowski). Bij de ♀ die door Petit op 15.VIII.1975 in Saeftinge werden gevangen, bevond zich een exemplaar met een prooidier tussen de kaken. Volgens de determinatie van de heer R. Cobben was het de cicade *Paramesus obtusifrons* (Stoal), die in de Zeebies (*Scirpus maritimus* L.) leeft.

M. spooneri (Richards). Van Aartsen ving een ♀ te Ede (FT.86) op 16.VI.1971, det. Van Lith. Na 1950 is deze soort slechts gemeld van Otterlo (FT.97), Buurse (LC.57) en Arcen (LC.00).

Crossocerus styrius (Kohl). Een ♀, gekweekt uit een wilgestronk te *Vroenhoven in 1976, betekent een nieuwe soort voor België. De determinatie werd gecontroleerd door J. Leclercq.

C. binotatus Lepeletier (= *confusus* (Schulz)). Van Aartsen ving een ♀ te Nunspeet op 24.VI.1977 en van Ooststroom een ♀ te Otterlo op 16.VIII.1972.

C. vagabundus (Panzer). Te 't Harde (FU.91) werd door Van Aartsen een ♂ gevangen op 31.VII.1977.

Ectemnius ruficornis (Zetterstedt): een ♂ te Nunspeet op 10.VII.1975 en een ♂ te Echt op 21.VI.1973, beide gevangen door Van Aartsen.

E. guttatus (Linden). Ik ving weer een ♂ te *Opoeteren op 9.VII.1976. De determinatie werd bevestigd door J. Leclercq. Wie kan ons met zekerheid een ♀ tonen, dat ten noorden van de Seine gevangen is?

E. cephalotus (Olivier) was nog nooit vermeld van de Veluwe. Van Aartsen ving een ♂ te Nieuw-Milligen (FT.98) op 1.VIII.1977.

Rhopalum nigrinum (Kiesenwetter): een nieuwe vindplaats is Elburg (FU.91), waar Van Aartsen op 29.VI.1977 twee ♂ en twee ♀ ving.

LITERATUUR

- Lefeber, V., 1969. Interessante vangsten van Hymenoptera Aculeata in 1967 en 1968. *Ent. Ber., Amst.* 29: 77-80.
- , 1971. Interessante vangsten van Hymenoptera Aculeata in 1969. *Ent. Ber., Amst.* 31: 16-19.
- , 1975. Interessante vangsten van Hymenoptera Aculeata in 1973. *Ent. Ber., Amst.* 35: 36-38.
- , 1977. Een nieuwe wegwesp in Nederland en België (Hymenoptera Pompilidae). *Ent. Ber., Amst.* 37: 110-111.
- Lefeber, V. & J. Petit, 1974. Hymenoptera Aculeata en hun vliegplanten in de halde van Plombières. *Natuurh. Maandbl.* 63: 164.
- Linsenmaier, W., 1959. Revision der Familie Chrysididae (Hymenoptera) mit besonderer Berücksichtigung der europäischen Species. *Mitt. schweiz. ent. Ges.* 32: 1-232 (10).
- Wilcke, J., 1943. De Nederlandse Pompilidae. *Meded. Landb. hoogesch. Wageningen.* 47: 3-88 (38-39).
- Wolf, H., 1972. Hymenoptera Pompilidae. *Insecta Helvetica Fauna* 5: 1-176 (89).
- Wolf, H., 1976. *Arachnospila virgilabnormis* n.sp., eine neue Wegwesp aus Holland und Belgien. (Hymenoptera: Pompilidae). *Senckenb. biol.* 57: 61-62.